

SARAJEVSKA NEGILA
NEGILA DE SARAJEVO
THE SARAJEVO NEGILA

Sarajevo, 2004.

Povodom završetka radova na obnovi i rekonstrukciji Havre u Stocu, koja se nalazi uz grob rav Moše Danona, zahvaljujemo Federalnom ministarstvu kulture i sporta na doniranim sredstvima.

Za ovu priliku Jevrejska opština Sarajevo pripremila je ovu brošuru koja govori o rav Moši Danonu i njegovom životu iz koga je proistekla priča "Sarajevska Megila" koju je napisao Moše Atijas, zvani Zeki effendi Rafajlović.

On the occasion of completion of works on rebuilding and reconstruction of Havra'ah in Stolac, which is found next to the grave of Rav Moshe Danon, we express our gratitude to the Federal Ministry of Culture and Sports for the funds donated.

To celebrate the event, the Jewish community in Sarajevo has prepared this booklet about Rav Moshe Danon and his life. The story served as the basis for "The Sarajevo Megila" and was written by Moshe Atijas, also known as Zeki effendi Rafajlović.

SARAJEVSKA MEGILA
MEGILA DE SARAJEVO
THE SARAJEVO MEGILA

Jevrejska opština
Sarajevo, Tamuz 5764
juni 2004. godine

What you have before you is "The Sarajevo Megila", the document that originated many years ago as a reminder of the miraculous salvation and righteous life of a Rabbi from Sarajevo named Moshe Danon. While traveling to the Holy Land, Rav Danon suddenly died in Stolac, where he was buried in accordance with Jewish customs.

This true story, supported by relevant documents, has developed into a legend of profound meaning for Sarajevo and Bosnia and Herzegovina also in the most difficult periods of our country's arduous history.

To be human, to care for people regardless of their nationality, regardless of the way one prays to God and in which place of worship, to oppose injustice inflicted by whomever – these principles adorned good neighborly relations in this country for centuries. Bosnia and Herzegovina represented the beginning of the West for the East, and the beginning of the East for the West.

Because of the events written and documented on these pages, the tomb of Rav Moshe Danon became and has remained not just a place of pilgrimage for the Jews of Bosnia and Herzegovina but also something that Moslems here talk about with pride. This unique coexistence was exposed to harsh temptation in the 1992 – 1995 war and, unfortunately, quite a few have offended both human and God's laws during the time. By bringing the account back to life we simply want to remind over again that we have always lived here together by taking care of each other and by helping each other.

Without such understanding, life and existence will not be possible in this lebensraum, in this part of the world. Without it, the integration of Bosnia and Herzegovina to Europe will be impossible, and we hold that as our shared interest and aim.

We believe that this booklet will help you to better understand the image of Bosnia and Herzegovina that has endured for centuries, the image that was tarred by the last war – the image of peoples living next to each other, living with each other and living for each other. We are aware of the fact that the past cannot be relived, but we can learn from it so that the future for all of us may be brighter.

With this wish, we pass the account on Rav Moshe Danon to your attention.

Jakob Finci

U rukama držite "Sarajevsku megilu", djelo nastalo prije mnogo godina, kao pomen na čudesno spašenje i pravedan život sarajevskog rabina Moše Danona, koji je na svome putu u Svetu zemlju, iznenada preminuo u Stocu, gdje je, prema jevrejskim običajima i sahranjen.

Ova istinita priča, o kojoj postoji i relevantna dokumentacija, postala je legenda koja je mnogo značila za Sarajevo i Bosnu i Hercegovinu i u vremenima kada su naša zemlja i Sarajevo prolazili kroz najteže trenutke svoje mukotrpe istorije.

Biti uvijek čovjek, brinuti se o bližnjem svom, bez obzira kojem narodu pripada i na koji način i u kojoj bogomolji se moli Bogu, ustati protiv nepravde, bez obzira ko je provodi, je nešto što je krasilo vijekovima dobrosusjedske odnose u ovoj zemlji koja je za Istok bila prva tačka Zapada, a za Zapad početak Istoka.

Zbog svega toga, što je na ovim stranicama opisano i dokumentovano, grob Rav Moše Danona postao je i ostao mjesto hodočašća, ne samo Jevrejima Bosne i Hercegovine, nego i nešto što sa ponosom muslimani ovdje uvijek spominju. Taj i takav suživot je doživio teška iskušenja u ratu od 1992 - 1995, a nažalost nije malo onih koji su se ogriješili u tom periodu o ljudske i Božije zakone, ali jednostavno, mi želimo da i ovom pričom podsjetimo da se ovdje živjelo zajedno, brinući se i pomažući jedni druge.

Bez takvog shvatanja, nema ni života, ni opstanka nikome na ovim prostorima, a ni uključivanja u evropske integracije, što nam je, kako kažu, svima zajednički cilj i interes.

Tako će ova knjižica, vjerujemo, pomoći da se bolje shvati ona slika Bosne i Hercegovine, koja je ovdje vijekovima postojala, a koju je posljednji rat uprljao, slika ljudi koji su živjeli i jedni pored drugih, jedni sa drugima i jedni za druge. Znamo da se prošlost ne može vratiti, ali možda iz prošlosti možemo učiti, da bi nam budućnost svima bila bolja.

Sa tom željom, predajemo vašoj pažnji priču o rav Moši Danonu.

Jakob Finci

SARAJEVSKI PURIM
THE SARAJEVO PURIM

Sarajevski Jevreji, hodočasnici, na grobu Rav Moše Danona.
Stolac, 28. juni 1929. godine

U znak sjećanja na spasenje Jevreja u Persiji od pokolja koji je pripremao carev savjetnik Aman, Jevreji širom svijeta 14. adara (mart - april) slave Purim. Toga dana obaveza je svakog Jevreja da čita ili sluša priču zapisanu u Megili o Ester (knjiga o Ester), ženi koja je spasila Jevreje planiranog pokolja.

Manje je poznato da i sarajevski Jevreji imaju svoj Purim (Purim de Sarajevo) i svoju Megilu de Sarajevo. Sarajevski Purim praznuje se 4. hešvana (oktobar). Ovaj blagdan naziva se i Hag Aasirim, jer on čuva uspomenu na oslobađanje iz tamnice Rav Moše Danona i još dvanaest najuglednijih sarajevskih Jevreja koje je zloglasni Ruždi - paša osudio na smrt 5579 (1819) godine. Za njihove glave pohlepni Ruždi-paša tražio je ogroman otkup, koji Jevrejska zajednica u Sarajevu nije mogla prikupiti.

Ovaj događaj podigao je sarajevsku čaršiju na noge, jer su zatočnici bili poznati kao pobožni, pravedni i pošteni ljudi, te nisu imali nikave krivice kojom bi se opravdalo njihovo zatočeništvo. Kako je pohlepni Paša namjeravao pogubiti zatočnike u zoru 4. hešvana, na Šabat, razljučene Sarajlije, njih oko tri hiljade, provalili su u njegov konak i oslobodili zatočene prvake.

Oslobodeni taoci, uz pratnju svih Jevreja, otišli su u hram i usrdnom molitvom proslavili Dan svog spasenja. Prvi među njima, Rav Moše Danon, zavjetovao se još u zatvoru da će, pred kraj svog života, otići u Jerusalem da tamo umre.

Prošlo je jedanaest godina od ovog događaja i Rav Moše Danon krenu na put u Svetu zemlju da ispuni svoj zavjet. Međutim, na putu za luku Metković, umro je u mjestu Krajšina kod Stoca, gdje je i sahranjen.

Na njegovom grobu stoji:

Ovaj kamen podignut je ovdje da bude spomenik jedne svete osobe čije dijelo je čudesno, zbog toga ga se mora slaviti kao pobožnog i svetog.

RAV MOŠE DANON - 20 SIVAN 5590

Rabi Moše Danon bio je naš učitelj i veliki rabin.

Ovi događaji bi vremenom možda bili i zaboravljeni da se u životu Moše, Rafaela, Atijasa-Zeki effendi Rafajlovića, nisu dogodile čudne stvari.

Kao mlad čovjek bio je veoma bolestan i odlučio se za operaciju, kod poznatog bečkog hirurga, čiji je ishod bio potpuno neizvjestan. Kao veoma pobožan čovjek, molio se za uspješno ozdravljenje, kao što su činili i njegova porodica i prijatelji u Sarajevu. Međutim, na sam dan operacije hirurg je umro i Zeki Rafajlović je shvatio da je Božija volja da on prihvati svoju bolest.

Nakon povratka u Sarajevo, bio je u bunilu zbog visoke temperature i tada mu se ukazao Rav Moše Danon, a soba se ispunila svjetlošću, šumom krila i muzikom. Rav mu je rekao: "Gospod naš, Bog Avrama, Isaka i Jakova, odredio je da se tvoje muke okončaju. Mene je izabrao da budem glasnik Njegov".

Uskoro je Zeki effendi Rafajlović ozdravio i narednog 20. sivana, na dan smrti Rav Moše Danona, otišao je na njegov grob kod Stoca da mu se pokloni i zahvali.

Od tada život ovog svetog čovjeka bio je za Rafajlovića najvažnija stvar. Žurno je sakupljao materijale, razgovarao sa starim ljudima, savremenici Rav Moše Danona, prelistavao knjige i zapise i nakon mukotrpnog rada uspio je da oživi događaje iz života Rav Moše Danona.

Od pisane građe o ovom događaju sačuvana su dva dokumenta koja potvrđuju istinitost događaja opisanih u Megili.

Prvi je Mahzar - peticija upućena Visokoj porti u Carigradu protiv Ruždi - paše koju je potpisalo 249 najuglednijih sarajevskih muslimana.

Drugi dokument je teftar Rav Moše Danona u kojem je svojeručno zapisao i za sjećanje opisao spasenje od ruke Ruždi-paše.

Tako je Zeki effendi Rafajlović pisanom riječju otkrio istoriju 4. hešvana 5579. godine i ispisao Sarajevsku megilu, a ljepotu njenog sadržaja, 1926. godine, preveo sa ladina dr Isak Samokovlija.

I tako, grob Rav Moše Danona posta mjesto hodočašća sarajevskih Jevreja.

Dragica Levi i Danilo Nikolić

Around the globe Jews everywhere celebrate Purim on the 14th of Adar to remember the saving of the Jews of Persia by a Jewish woman named Esther. On that day Jews are obligated to listen to the reading of the Megila Esther, the re-counting of the story of how this Jewish woman saved the Jews from extermination.

What is less well-known is that Sarajevo Jews have their own Purim (Purim de Sarajevo) and their own Megila de Sarajevo. Sarajevo Purim is celebrated on the 4th day of the month of Heshvan (October). This holiday is also called Hag Aasirim , since it bears the memory of the liberation of a group of Jews in 1819.

At that time there was a greedy, evil Pasha, Ruzdi-Pasha, who imprisoned the leader of the Jewish community, Rav Moshe Danon, along with 12 other prominent members of the community. He demanded a huge ransom and threatened to kill them if the ransom was not paid. The Jewish community was not able to pay this enormous sum of money. Everyone prayed for their release.

The night before the planned execution was Friday night, the start of the Jews' Sabbath. Despite their prayers, nothing had happened. A devout Jew, Rafael ha-Levi, broke the rules of the Sabbath by going around to each and every one of the 8 coffeehouses around the city, ordering a coffee and paying for it with a gold coin. Eventually someone asked why he, a Jew who wasn't even allowed in a Muslim coffeehouse, was violating this rule as well as his Sabbath and paying such a huge amount of money for a cup of coffee. When he explained about the threatened execution of these religious, righteous, honest Jews for lack of payment for an exorbitant ransom, the citizens of Sarajevo were aroused to fury.

A group of 3,000 men surrounded the pasha's quarters (konak), freed the men, and proceeded to send a petition to the sultan in Istanbul about the doings of the cruel pasha.

The freed hostages, followed by all the Jews, led by Rav Danon, proceeded to the synagogue to thank G-d for their release.

Rav Danon had vowed while in prison to travel to Jerusalem to be buried there at the end of his days. Eleven years after his release he commenced his travels. He passed away on his way to the port of Metkovic on Sivan 20

and was buried in Krajshina near Stolac. Inscribed on his tomb are the words,

"This stone is a monument to a holy person whose work is miraculous and who should be celebrated as religious and sacred.

Rav Moshe Danon - Sivan 20, 5590
Rabbi Moshe Danon was our teacher and a great Rabbi"

These happenings might have been forgotten as the time passed, but they were followed by a series of miracles in the life of Moshe, Rafael, Atijasa - Zeki effendi Rafajlovich.

The latter was very ill as a young man, so he decided to go to Vienna to undergo surgery by a most renowned surgeon. The expected outcome of this surgery was uncertain. Since he was very religious, he prayed for his full recovery, as did his family and friends in Sarajevo. Suddenly, on the very day he was to be operated on, his surgeon died, and Zeki Rafajlovich understood that it was Divine Will that he accept his illness.

Upon his return to Sarajevo he developed a very high fever. All of a sudden, his room was filled with light, music, and the sound of wings, and he saw the late Rav Moshe Danon. The Rabbi told him:

" Our L-rd, G-d of Abraham, Isaac and Jacob has ordered your sufferings to end. I was chosen to be His messenger."

Very soon Zeki effendi Rafajlovich recovered fully. On the 20th of Sivan, the date Rav Danon passed away, he went to his tomb near Stolac to pray and give thanks.

After that, the life of this holy man became the most important thing in Rafajlovich's life. He thoroughly collected materials, including Rav Danon's own memoirs, "Tefter", in which he wrote about his liberation, and "Mahzar", a petition to the Sultan in Istanbul against Ruzdi-pasha signed by 249 prominent Sarajevo Muslim leaders. He also interviewed old people who knew Rav Danon, as well as other contemporaries, and he studied books and archives.

From this research he was able to re-construct the events of the life of Rav Moshe Danon and write the Megila de Sarajevo, recounting the events of

the 4th of Heshvan, 5579. Dr. Isaac Samokovljia translated this beautiful work from Ladino in 1926.

The tomb of Rav Moshe Danon became a place of pilgrimage for Sarajevo Jewry.

Moše, Rafael, Atijas - Zeki effendi Rafajlović
koji je istraživao, sakupljao materijale i napisao
"Sarajevsku Megilu".

Rodio se u Sarajevu, 1843. godine (5603),
umro u Sarajevu 2. jula 1916. godine (1. tamuz 5677)

SARAJEVSKA NEGILA

Mahzar - peticija koju je potpisalo 249. najuglednijih sarajevskih muslimana protiv Ruždi-paše. Prvi potpisnik ovog Mahzara je poznati Fadil-paša, sarajevski, Šerifović

U doba sultana Gazi Mahmuda, koji carovaše carstvom turskim od jednog kraja do drugoga, bijaše u Bosni njegov namjesnik Derviš paša.

Vladaše paša u carevo ime i davaše pravdu narodu u Bosni i Jevreji poštivahu pašu i ukazivahu mu časti koje se daju velikim pravednicima.

U to vrijeme življaše na dvoru pašinom, koji stajaše u gradu Travniku, jedan čovjek i ovaj nastojaše da ogovara Jevreje da bi im paša činio zlo mjesto što im čini dobro.

I ovo je opis života toga čovjeka, koji bijaše jevrejskog koljena, a zvaše se nekad Moše i po rodu Havijo.

Bijaše to čovjek propao, odan piću, rdave duše i pogana srca i u svom narodu prezren, te mu se svi uklanjahu s puta.

Kad vide da među svojim Jevrejima izgubi čast i poštovanje svojim niskim pokvarenim životom, povuče se u svoju kuću i ne izlazaše neko vrijeme.

Kad u njegovom opakom srcu bijaše sazrela zla misao, odluči se te izade na ulicu i objavi visokim glasom, kako mu se u snu javio prorok Muhamed i kako ga vođaše po nebesima i rajskim krajevima, gdje mu pokazivaše sve ljepote, koje njegovi vjernici uživaju i kako mu kaza prorok, neka bi prešao na vjeru njegovu.

Narod se mnogi sakupljaše oko njega i vjerovali riječima njegovim i kada zatraži da bi ga primili u vjeru Muhamedovu, primiše ga i dadoše mu ime Derviš Ahmed.

I obuče haljine derviške i omota čalmu oko glave i činjaše se od tog doba da je pobožan i velik pravednik, da bi došao do časti.

I imadaše uspjeha, jer nauči brzo knjige arablanske i znadijaše Koran od početka do kraja.

Tako posta viđen među dervišima i preseli iz Sarajeva u Travnik i stade među dostojanstvenike na pašinom dvoru.

Ali kako osta opak u svojoj duši, snovaše i danju i noću kako bi se svetio narodu svojem, te dana jednoga zatraži otvoreno od sultanovog

namjesnika, da bi udario velike poreze na Jevreje i da bi ih mučio mukama različitim.

Pošto ga Derviš paša bijaše saslušao, otpusti ga i naredi da dođu pred njega njegovi savjetnici.

Kad ovi stigoše i pokloniše se paši svojemu, pitaše ih paša za Derviša Ahmeda i njegovu prošlost, a ovi kazaše mećući ruke na srce i saginjući se kako bijaše običaj pred pašom, sve kako bijaše pravo.

Saznavši paša da je Derviš Ahmed bio Jevrejin, dođe mu od Boga misao pravedna i čista i paša kaza savjetnicima svojim i reče:

" Nagovaraše me taj opaki čovjek da činim zlo i posumnjah u njegovu misao i evo dade mi Bog te saznah istinu i otkrih zlo, koje se bijaše dotaklo skutova mojih, na vrijeme.

Čovjek koji mijenja vjeru, nije dobar čovjek.

Da bi se zlo iskorijenilo iz našeg mjesta i da ne bi sagriješila čija duša - neka je suđeno njemu.

Izvršite zapovijedi moje i neka se pogubi čovjek koji me navraćae da činim zlo i da grijеšim pred Alahom. "

Savjetnici sastaviše pisma i pečatiše ih pečatom i narediše da se izvrše zapovijedi pašine i tako bi pogubljen Derviš Ahmed, koji snovaše u sebi zlo Jevrejima - a zlo pade na njega samoga.

Ali derviši vjerovahu da bi pogubljen čovjek pravedan a ne zao, pobožan a ne opak i pokopaše tijelo njegovo odajući mu časti koje Derviš Ahmed ne bijaše zaslužio.

I derviši u Travniku tugovahu za njim dugo i čekahu da bi se osvetili Jevrejima, jer držahu da su oni potkupili pašu i nagovarali ga da bi počinio zlo na njima i da bi im pogubio Derviša Ahmeda.

I dogodi se te bi Derviš paša pozvan u Carigrad, i na njegovo mjesto spremi sultan Ruždi pašu iz redova velikih i moćnih derviša.

Kad čuše derviši u Travniku, da za sultanovog namjesnika dolazi njihov čovjek, radovahu se mnogo.

I skupiše mnogo naroda i izadoše mu u susret i putovahu mnogo dana i noći, dok se sretoše sa pašom u Mitrovici.

Ruždi paši bi drago, da mu učiniše takav doček i kad stiže u svoje dvore u Travniku i preuze dužnosti, zovnu ih jednog dana u odajama pašinim na minderima od crvene čoje, a na jastucima vezenim zlatnom žicom, posluživahu derviše sluge njegove kavama i žutim duhanima iz Urumelije.

Kad vidješe derviši, da im je Ruždi paša naklonjen, zdogovoriše se te izadoše pred njega, žaleći se da su, Jevreji skrivili smrt Derviša Ahmeda i nagovaraše ga da ga osveti. I on im obeća da će učiniti to prije nego se sami nadaju.

Kad prvi put dođe Ruždi paša u Sarajevo radi poslova državnčkih, izdaše zapovijedi, da mu pozovu prvake jevrejske, njihovog najuččenijega čovjeka i najstarijega među rabinima.

Razletiše se sluge njegove čaršijama sarajevskim i pozvaše kako im bi zapovijedeno, starog Ham Rebi Moše Danona i dvanaest prvaka sarajevskih, koji bijahu na čelu Jevrejske opštine i svi dođoše pred pašu.

Primi ih paša grdnjama velikim i zapovijedi da ih bace u zindane, da udare lance na njihove noge i ruke i da puste vodu na njihova tijela i kaza im:

" Narediću da vas pogube u samo jutro prve subote, ali određujem, da vas mogu otkupiti za četiri stotine kesa zlatnijeh. "

I kad se saznalo po gradu za muke koje snadoše rava i dvanaesticu najviđenijih Jevreja i za naređenja koja bijaše paša izdao, rodi se velika tuga u svim srcima i sakupiše se Jevreji u svojim hramovima i moljahu se Bogu udarajući se u prsa i derući odijela na sebi.

Kako bijaše svota za otkup velika da se među njima, kad bi sve svoje dali ne bi ni polovica njena mogla sakupiti, ne osta im ništa drugo, nego da čekaju, da bi im se Bog smilovao i spasao od propasti.

Svakog dana moljahu molitve i od jutra do mraka ne uzimahu nikako ni jela ni pića. I kako činjahu muževi, tako činjahu i njihova djeca i kako činjahu žene, tako činjahu i njihove kćeri i njihovoj tuzi na bijaše kraja.

I kako odlažahu dani i približavaše se subota, bijahu svi izgubili nade, jer se ništa ne dogodi, što bi kazivalo da će se spasti.

Ali među Jevrejima sarajevskim, koji bijahu već izgubili pouzdanje, nalažahu se dva čovjeka, čija su srca udarala blagoslovenim mirom Božjim i koji življahu bez tuge i moljahu se Bogu radosno i slavljahu ga pjesmama veselim.

I jedan od njih bijaše rav Ham Rebi Moše Danon, koji podnašao ravnodušno muke u mračnim zindanima - a drugi bijaše veliki hasid Rafael ha Levi, čovjek bogat i čovjek star i viđen među svim ljudima u gradu.

Ham Rebi Moše Danon bijaše sav zanesen svojim kabalističkim razmišljanjima i otkrivaše u svetim slovima Tore propast svog dželata i ne bijaše ni malo zabrinut za se i za svoje u zatvoru, jer vjerovalaše u pravednost Božju i njegovu milost.

I veliki hasid Rafael ha Levi kazivaše svoje molitve u hramu tog petka u večer na svoj radostan način i pjevaše pjesme i veseljaše se svetom danu odmora.

Samo iza večere dok još gorahu svijeće na njegovom stolu, diže se on i bez straha da će sagriješiti uze jednu kesicu sa dukatima i metnuvši je u džep, izađe, te se uputi u mahale.

A bijaše tih mahala osam i svaka imadaše po jednu kavanu i u njih zalažahu jedino muslimani, jer drugima bijaše zabranjeno dolaziti i sjediti u njima.

I dođe veliki hasid u jednu kavanu i uđe u nju i sjede kraj vrata i svi se čuđahu tome, ali kako je bio viđen i kako ga poznavahu kao pobožna čovjeka ne htjedoše ga osramotiti, te mu ne rekoše ništa a kavedžija ga ponudi kavom i uli mu sam i dodade findžan.

Pošto hasid popi kavu ustade i jer ne bijaše običaj da se plaća kava nego da se na jednu tablu meće po jedna para za siromahe - metnu i Rafael ha Levi na tablu, ali mjesto jedne pare, ostavi jedan dukat.

Izašavši iz te kavane uputi se u drugu i činjaše isto kao i u prvoj i svijet se čuđaše i prije nego hasid obreda sve kavane razgovarahu svi po mahalama, kako Jevrejin Rafael ha Levi obilazi kavane po mahalama i kako svuda po kavanama ostavlja po jedan veliki dukat.

Svi se pitahu kakvo značenje ima ovo hodanje i kako ne mogahu da dokuče, odlučiše da ga sačekaju pred kućom dok se vrati i da ga pitaju za razlog.

Kad se vraćaše kući, opkoliše ga sa sviju strana i govorahu mu ovako: "Znamo da si učen i da si djelima svojim drag Bogu svome, ali ne znamo kakva značenja imaju tvoji noćasnji putevi."

I reče im hasid: "Htio sam da vas ovako sakupim i dovedem pred svoju kuću, da bi ste me upitali što mi je na srcu. I evo vi pitate što je, i da vam kažem."

I kaza veliki hasid sve po redu i reče im:

"Znate da nisu ništa skrivili, jer da su krivi, trebali bi da budu kažnjeni i da im se kazna ne oprostí ničim, jer sagriješiše pa neka i okaju.

Ali Ruždi paša reče:

"Možete se otkupiti sa četristo kesa zlatnijeh."

Nije paši stalo da se vrši pravda među narodom, nego paša hoće da se dokopa našeg imetka.

I paša će iznaći danas ovo a drugog dana pronaći drugo i tražiće dukate za dukatima i prebaciće naše i vaše imetke u svoje sanduke i prenijeće ih na konjima iz naše zemlje u svoje i ostaviće nas siromašne da gladujemo i propanemo."

I čuše svi oko njega njegove riječi i razumješe smisao njegove misli i složiše se svi sa mišljenjem njegovim i rekoše:

"Dođe nam za upravnika zao čovjek. Zle su njegove nakane i prije nego ih izvrši da se branimo."

I zasuka rukave snažan i borben čovjek imenom Ahmet Bajraktar Bjelavski i pozva sve na oružje da bi se branili zla koje dođe među njih.

I pohitaše uz mahale svi koji bijahu dorasli za oružje i pođoše kućama svojim i štalama svojim da spreme ubojita oružja i da sedlaju plahovite konje i opasivahu se bensilahima kožnim i mećahu u njih kratke puške vezene srebrenom žicom, handžare sa dršcima od bjelokosti i oštricama od skupog čelika.

I bijahu puške napunjene barutom i olovni kuršumi bijahu nabijeni odozgor. Noževi se svijetlahu sa oštricama svojim na mjesecini i zvečahu tankim glasom.

Istom se bijahu mahale smirile i počinule od ženskih pjesama i glasova dugačkih zurni i krneta, od visokih poklika momačkih grla i golubijeg gukanja djevojaka iza mušebaka, kada se stadoše opet buditi kao uplašene u svojem mirovanju.

Ukazivahu se osvijetljeni prozori, škripahu velika avlijska vrata. Iza taraba nastahu brzi i kratki razgovori.

I počeše konji da ržu i ču se zveka oružja. Izlažahu oni koji bijahu spremni, na sokake i kaldrma odzvanjaše od konjskih potkova i sijevahu iskre pod konjima.

I tako bijaše sva mahala za čas na nogama svojim i kako bijaše jedna, tako bijahu sve druge mahale. Udarahu bubnjevi i lepršahu zastave i barjaci i potskakivahu hatovi sa kojih padaše bijela pjena niz demove.

Na njima se držahu begovi i age pogledajući mrko sa svojih mahala na strane gdje stajahu konaci pašini.

A paša koji bijaše proveo do kasno doba noći sa milosnicom svojom, koju zapovijedi da mu dovedu u konake, spavaše snom tvrdim i ne slušaše šta se spremaše u mahalama.

A kada se ukazaše prvi zraci zore, spuštahu se niz mahale gomile oružana svijeta pred kojim poigravahu konjanici i bajraktari a sve ih predvođaše Ahmetaga Bajraktar Bjelavski.

Sa minareta oglašavahu mujezini sabah, kad cijela vojska stizaše Latinskoj ćupriji i prelazaše preko nje.

I kad predoše ćupriju oglasiše pašu o svojem pohodu i opališe tri male puške.

I čuše straža na kapijama puške i udariše trostruke mandale na njih i jedni uzletiše uz basamake i uđoše u dvorove i vikahu pašu, da bi im rekao šta da rade.

I izađe paša na prozore i rekoše mu:

"Digoše se Sarajlije i evo dođoše pred konake oružani puškama i noževima i govore protiv tebe: Dođe upravnik zao i hoće nepravdom da vlada među nama i naše imetke da uzme i da nas osiromaši."

I rekoše paši dalje, da Sarajlije traže, neka bi pustio iz zindana dvanaest Jevreja i njihova rava.

Slušaše paša što mu sluge govorahu i obuzimaše ga gnjev i udaraše mu krv u glavu, jer pred konakom njegovim zveketahu sabljama i na kapiju udarahu buzdovanima teškim.

I odluči paša da posiječe dvanaest Jevreja i njihova rava pred buntovnim Sarajlijama, da bi im pokazao, da se ne boji njihova oružja niti sile njihove i da im kaže, da će njihova sudbina biti ista kao i ovih i da će još danas biti glave nabijene na kolce pred konakom njegovim, pa kaza ovako:

"Poznati su vaši buntovni podvizi ali je neustrašivo srce vašeg gospodara. Jer znajte, ja sam vaš gospodar i upravnik i vi ćete platiti svaki po zasluži svojoj.

Neka se niko ne usudi da podigne ruku ni na kamenje ovo koje je složeno u zidove ove i razidite se kućama, a vođama vašim i glavarama sudiću danas kao što sudim Jevrejima evo, kako ćete vidjeti na vaše oči i čuti na vaše uši."

Kaza ovako paša i udari rukama te se okrete slugama svojim i naredi:

"Izvedite u avliju dvanaest Jevreja i postavite pred njih njihova Rava i sjecite glave jednom po jednom po redu."

Pohitaše sluge pašine i zaškripaše ključevima u bravama na vratima zindana i otvoriše ih da izvedu Rava i dvanaest Jevreja i dok oni to činjahu diže Ahmetaga Bajraktar Bjelavski, koji jahaše na vranome hatu, svoju sablju, pa reče glasom visokim:

"Ušima svojim čusmo riječi njegove ali očima nećemo da gledamo nedjela njegova. Jer nakane su zle njegove i zle njegove misli. Ustasmo jutros na oružje da se branimo zla, jer nam kazaše da je zlo došlo među nas i vidjesmo da je tako.

I kunemo se Alahom da ćemo ga iskorijeniti. Neka ne pukne puška nijedna - ako s druge strane ne izazove. Neka se ne zakrvavi nijedan handžar, ako se ne zatraži krvi naše. Nego ćemo se osloboditi zla i vezati ga, da nam ne naudi. A sada naprijed i obijte kapije i spremite lance za vezanje."

Kad Ahmetaga izreče riječi ove, nasloniše se stotine ramenima svojim na kapije i škripahu baglame i uvijaše se gvožđe i mandali se prebijahu pod snagama njihovim.

I upravo bijahu sluge pašine izveli dvanaest Jevreja i njihova rabina i postavili na sred avlije pokraj šadrvana i zelenih šimšira na bijeloj kaldrmi avlijskoj i bijaše sa prozora paša gnjevni dao znake da se zamahne sabljom i glava odrubi rabinu starome kao prvome, kad se kapije otvoriše i od zveketa prelomljenih brava zadrhtaše dželat u ruke i pade mu sablja iz njih.

I neimaše vremena da se sagne i da je digne, jer ga uzeše dvije snažne ruke i trgnuše natrag.

Skloni se paša sa prozora, kad ugleda kako ulazi na kapiju vojska naoružanih Sarajlija, a njegove sluge, kako bacaju puške i noževe i namisli da dohvati sa duvara oružje svoje i da ispali puške u vođe i bajraktare, da bi tako oprao sramotu svoju.

Ali ne bijaše u njega srca junačkoga, nego se smisli a zamandali vrata i kad se čuše koraci pred njima povika: "Aman, aman!"

I kad se ukaza na njima bajraktar, drhtaše od straha i zaboravljaše na svoje dostojanstvo.

I Rav stajaše dolje na avliji i slušaše riječi koje govoraše paša u strahu svojem i ne činjaše mu se da čuje riječi koje dolazahu iz drugog kraja i čudaše se, jer im znadijaše smisao i da je Božja ruka u svemu i veseljaše se.

I dok vezahu pašu na kadifli minderima lancima gvozdenijem, skidahu Ravu i Jevrejima sindire kojima im ruke bijahu vezane i govorahu im:

"Dodašmo da vas oslobodimo i da odvratimo zlo koje se spremaše da danas dođe vama do glave a sutra nama. Nego idite - jer danas je dan subotnji i hvalite Boga svojega jer nas očuva od propasti i odbrani od zla."

Rekoše im tako i umivahu ih i napajahu vodom iz šadrvana i davahu im haljine druge jer njihove bijahu razderane i mokre.

I stiša se vrema u konaku i dadoše naloge da se svijet razide kućama i razilažahu se pjevajući i udarahu bubnjevi i kliktahu zurne.

I idaše Rav naprijed a za njim glavari općine, a konjanici sa svih strana ispraćivahu ih do hrama i kad dođoše u predvorje reče rav pratiocima:

"Neka je blagoslovljeno ime Njegovo, Boga našega! Sagriješismo - ali ne činismo grijehova za koje nas optužiše. I vidje Gospod da su nam srca radosna i duše pune Gospoda i veseljaše se.

I posla svoju riječ i ja je nadoh.

I ovako govori Gospod: "Dignuće ruku svoju na vas - da vas pogubi, ali će ruka da klone. Zapovijediće da vas unište, ali će vas osloboditi".

Jer kazao sam: "Otrgnuću vas od zla - dok god se ne otrgnete od mene. I one koji vas nište, kazniću, a one, koji vas oslobađaju, oslobodiću, da bi se radovali, vi i oni." Tako govori Gospod, i imade još smisao ovaj u riječima:

Sedamdeset i četvrtog dana od dana kada zapovijedi, da nas zatvore u zindane, da puštaju vodu na nas i da nas muče mukama različitim, sedamdeset i četvrtog dana biće njegova propast.

Tako je zapisano svetim slovima i tako će biti. Velik je gnjev Njegov i pravda Njegova, Gospoda našega".

I kad ovo izgovori Rav - pokloniše se svi njemu i vidješe da je velika mudrost u njega.

I udarahu bubnjevi i pištahu zurne i razilazaše se svijet u mahale, a Jevreji uvedoše Rava u hram i reče Rav te subote molitve radosne u hramu i svi slavljahu Gospoda s njime i pjevahu pjesme zahvalnice.

A bijaše paša zatvoren i upravljao zemljom Ahmet Bajraktar.

Tada napisaše pismo veliko i udariše muhure i pečate pod njega i tražiše od sultana, da bi kaznio Ruždi pašu i odnese pismo konjanik i predavaše ga drugom konjaniku, a ovaj ga predavaše dalje i tako stiže pismo u dvorove velikog sultana Mahmuta desetog dana od dana kad bi poslano.

I bi pročitano pismo sultanu i sultan razumije sadržaj njegov i kaza: "Tužba je velika na slugu mojega, Ruždi pašu - ali su i njegova nedjela velika."

I zapovijedi sultan, da se napišu fermani i imenova sultan pašu drugog, da bi upravljao narodom u Bosni i u fermanu bi zapisano, da Ruždi pašu otpreme u Stambol vezanih ruku i da mu skinu znakove sa haljina - jer se bijaše ogriješio o zakone i snovaše zlo narodu, kome trebaše da čini dobro.

I kad stiže novi paša - dočekivaše ga narod i pozdravljaše ga, a niko ne znadijaše kad Ruždi pašu izvedoše vezana iz konaka i otpremiše, jer sve to činjaše se noću, da ne bi sramota za njega bila velika. Jer tako naredi Ahmet Bajraktar, čovjek pravedan i koji voljaše slobodu.

I stiže u svoje vrijeme glas iz Carigrada da bi pogubljen Ruždi paša na dan kako kaza rabi Moše Danon, a bijaše to dan sedamdeset i četvrti.

I zapovijediše da se u hramu zapiše dan kada se oslobodiše i upisaše u kamen dan četvrtog hešvana i slavljahu taj dan kao dan veselja.

LIVRIKU

de la orasjon ke se dizi a Stolac
dispoes de TEFILA sovre la
KEVURA del CADIK maalat moreno
arav rebi MOŠE DANON zehuto
jagen alenu AMEN

Tanbjen en este livriku se topa la
orasjon ke se dizi koando algu
va a BET AKAVAROT avižitar
algunus de sus dženetores o par-
jentes o amigus.

Trekladado por mano del hadži
MOŠE HAJIM moreno arav Alevi
Saraj en año 1497

Faksimil naslovne strane Livriku,
knjižice za molitvu, koja se moli u Stocu
prilikom posjete grobu pravednika
Rav Moše Danona

Koando alunu va a bet akavarot a vižitar a sus dženetoris o alunu de sus amigus, metira su manu sjerda sovre su maceva. Ista iskritu en los livros ke tieni ripozo de ispiritu la alma del moerto koando la vižita sovre su kever sus ižus o sus parjentis:

Patron de el mundo, sinjor de las perdonansas i senjor de todas las almas, poderozo Djo de los espiritus de toda kriansa, ke en su poder estan las almas de todos los bivros i los espiritus de toda la omanedad.

Seja veluntad delante de Ti, Adonaj, nuestro Djo i Djo de nuestros avuelos, por apijadar sovre todas las almas i los espiritus de Tu puevlo Jisrael, i en una kon ejos, espande el ožo de Tu pijadad sovre el defonto ečado en esti entero. Gija kon ejos la kundisjion de mersed i pijadad, azlos delevar delante Tu žuisjo en espandjendo sovre ejos la luz de Tu santa klaridad. Duerman en repozo asta ke seja Tu veluntad de revukar a mueva vida las almas de Tus krijados. Non seja a ejos žuzgo ni kondana, sus almas repozen en pas, en el apartamjento de los žustos, en glorijas del paradizo,

Amen!

Kada čovjek dođe na groblje da posjeti grobove roditelja - ili prijatelja, neka stavi lijevu ruku na spomenik. U knjigama stoji da duša pokojnika uživa kada njegovi potomci ili rodbina posjećuju njegov grob:

Vladaru svijeta, Gospodaru oprosta i svih duša, silni Bože koji daješ duh svemu stvorenom i u čijoj su moći duše svih živih i duhovi sveg čovječanstva.

Neka bi bila volja Tvoja, Gospode, Bože naš i Bože naših praotaca, da se smiluješ na sve duše i duhove Tvoga naroda Izraela, i zajedno s njima pogledaj dobrotivo na preminuloga koji počiva u ovoj raci. Postupaj s njima milostivo i milosrdno, učini da se nađu pravednima pred Tvojim sudom, obasjavši ih svjetlom Tvoje svete jasnosti. Neka počivaju u miru dok ne bude Tvoja volja da ponovo pozoveš u život duše Tvojih stvorenja. Neka ih mine osuda i kazna, a duše njihove u miru nek počivaju, i neka uživaju u udjelu sačuvanom za pravednike u slavi raja,

Amen!

I por zehut de los muertos aki ečados i por el zehut de nuestros avuelos santos ke repozan en Hevron i de todus los cadikim i hasidim, apijadate de muzotros i damos vidas largas, vidas de moral i buen žudaismo, vidas sin vreguensa i režistos, vidas ke reinčamos en ejas nuestro dover i non mos režistemos delante de Ti. O, Djo grande, meresimos, kon Tu alta ženerozidad, a veer en nuestro tjempo la venidura de nuestro untado el Mašiah, ke a Tu grandisima salvasjon esperamos en kada dija. Afirma en nos Tu diča, segun eskrito: *"I ara olvidar el Djo la muerte para sjempre, i enšugara las lagrimas amargas de todas las fases"*, en rebivjendo a los muertos i despjertando a los duermidos en el polvo, kon Su rosio de vidas.

Pijadozo es el Djo, ke perdona delitos i non kastiga, se gija kon pasensja i non despjerta toda su ravja. Az por Tu nombre el grande, az por Tu dereča, az por Tu Lej, az por Tu santedad. *"I gijartea Adonaj dekontino i ara artar djentro de pura klaredad tu alma, tus guesos envisjara i seras komu un guerto reverdisido i komu un manadero de aguas ke nunca destaža."*

Duermi en pas, repoza en pas, asta vinir nuestro Salvador albersjador de la pas. Amen!

Radi zasluga pokojnika koji ovdje počivaju, radi zasluga naših svetih praotaca koji počivaju u Hevronu, te svih pravednika i bogougodnika, smiluj se na nas i daruj nam dug život, s etikom i vjerom usklađen, bez srama i stida, život u kome bismo ispunili svoje dužnosti – bez da se postidimo pred Tobom. O, Bože veliki, udostoji nas, velikim Tvojim milosrdem, da za svoga vremena vidimo dolazak našeg pomazanika – Mašijaha, jer Tvoje preveliko spasenje iščekujemo svakoga dana. Ispuni na nama Tvoju riječ, kao što stoji napisano: *"I učiniće Bog da se zauvijek zaboravi smrt, i otraće suze gorke sa svih lica"*, (Isaija 25:8) oživljavajući mrtve i budeći one koji u prahu spavaju svojom rosom životodavnom.

Milostiv je Bog, On oprašta prestupe i ne kažnjava, upravlja se strpljivo i ne podstrekava sav svoj gnijev. Učini, imena Tvoga radi, desnice Tvoje radi, Tore tvoje radi, svetosti Tvoje radi. *"I vodiće te Gospod zauvijek i sitiće dušu tvoju na suši, tvoje će kosti krijepiti – te ćeš biti kao zaliven vrt i kao izvor vode koji nikada ne presušuje."* (Isaija 58:11)

Spavaj u miru, počivaj u miru, dok ne dođe naš Spasitelj, vjesnik mira. Amen!

Koando va el ombre a azer orasjon i demandar sus rogativas i sus demandas sovre kever del cadik, non ponga, haz vešalom, su penser enfrente del cadik ke si foe a su mundu, enpero el buški del Patron del mundo ki de sovre el pijadades, por zahut del cadik ke esta su koerpo santo eskondido en la tjera la esta:

I ponra su mano sjerda sovre su maceva i dira

Patron de los mundos, aki sovre tjera santa de entero de maalat RABENU MOŠE DANON, ke su zahut mos ajude i mos mampare, sovre portal de palasjo del abastado, mozotros parados, kon pavor i tembla mozotros mos enkorvantes i arodeljantes i batjentes sovre Tus poartas, se estremese moestro korason de močedumbre de Tu grandeza, ke Tu grandeza de mozotros es enkuvjerta - i mozotros reveljadores i pekadores enfrente de Ti, de moestra čikes - asta el dija el este - enpero Tus mersedes, Djo grande, ke muču se enaltisjeron - ejas moestro korason enfortisjeron. Tus katares espendidus en todo el mundu, kata moestro korason el kevrantado, oje loenga de sarados de avla, Djo ojen orasjon. A moestras palmas delante di Ti expandemos - ke Djo enveluntan vidas Tu.

Kada čovjek dođe da se moli i da iznese svoje molbe na grobu pravednika, neka se ne obraća, gluvo i daleko bilo, samom pravedniku koji je otišao u svoj vječni stan - nego neka moli od Gospodara svijeta da obrne na nj milosrđe svoje, radi zasluga pravednika čije je sveto tijelo sahranjeno tu pod zemljom.

I neka položi desnu ruku na spomenik i neka kaže:

Gospodaru svijetova, ovdje na svetoj zemlji počivališta našeg uzvišenog učitelja MOŠE DANONA, neka bi nam njegove zasluge bile od pomoći i neka bi nam bile izvor zaštite, na vratima palate Samodostatnoga stojimo sa strahopoštovanjem i drščući, klanjamo se, klečimo i kucamo na Tvoja vrata, a srce nam strepi radi nesrazmjernog veličanstva Tvoga, jer Tvoja je veličanstvo od nas skriveno – a mi smo prestupnici i grješnici pred licem Tvojim, od našeg djetinjstva – do današnjeg dana, ali milosrđe Tvoje, veliki Bože, koje je uzvišeno veoma – ono utvrđuje srca naša. Tvoje su kušnje širom svijeta rasprostrte, okušaj srca naša slomljena, počuj molitvu onih čiji je govor utihnuo, Bože koji čuješ molitve. Ruke svoje pred Tobom širimo – jer životoljuban Bog jesi Ti.

Moestro Sinjor enkaminamos en karera de la verdad. Deskovjarto i savido delante de Ti kurteza de alkansamjento de saver de ižo de ombre por azer orasjon delante de Ti komo lo pritenisjente – enpero, en Ti moestro korason enfiuzijado - ke Tu Djo enveluntan pas de Tus sjervos - i eg mozotros agrasjantes i boškantes delante de Ti, moestro Formador moestro Krijador, Rej de los rejes, Santo bendičo Tu, ke krijatis alma limpja del Cadik el eskondido aki en este entero, seja su olgansa kavod, en atadero de las vidas su alma seja atada, i si pari a mozotros i a toda đente de moestra kaza, i a toda kaza de Jisrael zehut de su Le i sus ečas las boenas, i kumplas demandas de moestro korason para bjen, i ensančes moestro korason en Tu amor i Tu temor, i alešes de mozotros toda ansja i sospiru, i tiris de sovre nos toda angusja i pavor i enfermedad.

Su zehut i su đustidad i su hasidut se pare a mozotros por eskaparnos de el jecer ara el aseladan a mozotrros dekontino - por azermos baldar de Tu Le i Tu servimjento, i podeste en mozotros el jecer el boeno - por azer Tu veluntad - i non resfujirmos de Tu Le i Tus enkomendansas.

I asigun ajodates a el Cadik el

Gospodaru naš, upravi nas putem istine. Otkrivena je i poznata pred Tobom nedostatnost ljudske spoznaje o prirodi molitve koja bi Te bila dostojna – ali, u Tebe se uzda naše srce – da si Ti Bog kome je stalo do mira sluga Njegovih – i evo mi Ti se zahvaljujemo i molimo pred Tobom, Tvorče naš, Stvoritelju naš, Care careva, Sveti i blagosloveni, koji si stvorio čistu dušu pravednika sahranjenog u ovom grobu, neka bi uživao u časti, i neka bi njegova duša bila uvezana u snop živih, i neka bi stajala (kao štit) nama i svim našim ukućanima i svom Domu Izraela zasluga njegovog učenja i njegovih dobrih dijela. Ispuni želje srca naših na dobro, i ispuni srca naša ljubavlju prema Tebi i strahom Tvojim, i udalji od nas svaku tegobu i uzdisanje, i zbacis naših pleća svaku tjeskobu, strah i bolest.

Njegove zasluge i njegova pobožnost neka nam budu štit pred zlim nagonom koji nas stalno napada – ne bi li nam odvratio pažnju od učenja Tvoga Zakona i od Tvoje službe. Neke zavlada nad nam dobri nagon kako bismo mogli tvoriti volju Tvoju – i kako ne bismo zapostavili učenje Tvoga Zakona.

I, kao što si pomogao pravedniku

enterado aki por podestar en su jecer el malo i por apegarse kon Ti - ansi mos ajudis por tornar en tešuva komplida delante de Ti, i avras moestro korason en meldamjento de Tu Le, i aunis moestro korason por temer de Tu nombre.

Mereskamos aseer en kompanja de cadikim eredadores del mundu el vinjen. I al molde ke meresimos de veer la maceva del kever del Cadik el este - ansi mereskamos i vejamos a el en los bivus entre todo Tu poevlo Jisrael los esperantes Tu salvasjon, i ke krejen ke se espartaran i kantaran moradoes de polvo, i mos alegraremos auna.

Bendičo afirman su palavra i fiel en su firmamjento.

I zehut del Cadik el este manpare sovre nos en ora de mostras angusjas. I eskapis a nos de todas setensjas foartis i malas las ke se apanjan por venir en el mundo, i enbies melizina konplida a todas duljentes de Tu poevlo Jisrael: i seja finkado en moestro korason, i en korason de todo Tu poevlo Jisrael, krejimjento foarte en aunamjento de moestro Krijador i afirmamjento de la Le la santa. I da en korason de todos ninjus de Tu poevlo Jisrael ke non se tiren

ovde sahranjenom da obvlada svojim zlim nagonom i da se Tebe drži – tako pomoz i nama da se pokajemo u potpunosti pred Tobom, i otvori srca naša učenju Tvog Zakona, i objedini srca naša da se zajedno bojimo Tvoga imena.

Neka bismo zaslužili da budemo u društvu pravednika koji su naslijednici svijeta koji dolazi. Kao što smo bili povlašteni da vidimo nadgrobni kamen ovog pravednika – tako neka bismo bili povlašteni da ga vidimo među oživljenima sveg Tvog naroda Izraela, koji čekaju od Tebe spasenje i koji vjeruju da će se probuditi i da će pjevati oni koji u prahu spavaju – i da ćemo se zajedno radovati. Blagosloven Onaj koji ispunjava svoju riječ i koji je vjeran savezu svome.

A zasluge ovog pravednika neka bi nas štitile u času tegoba naših. Sačuvaj nas (Bože) svih teških i zlih kazni koje će doći na svijet, i pošalji potpuno izlječenje svim bolesnicima naroda Tvoga Izraela, i neka se učvrsti u srcu našem i u srcima svega Tvog naroda Izraela, snažna vjera u Jedinstvo našeg Tvorca i u ispunjenje Svetog Zakona. Daj u srca sve djece naroda Tvoga Izraela da ne odbacuju karanja svojih roditelja i onih koji ih vaspitavaju, neka uzrastu u Tvom

de kastigerjo de sus denetoris i sus enbezadores, i se engrandeskan en Tu Le por Tu nombrado, i sejan estrinados en micvot i ečas buenas.

I seja veluntad delante de Ti, Adonaj maestro Djo, i Djo de maestros padres, ke apijadis sovre toda la kompanja santa la esta, ke vinjeron asta aki por expandersen sovre entero del santo el este, i prosperes a ejos, kon prosperos del koerpo i de la alma, rikeza i onra i vidas para Tu servimjento. I alarges sus dijas kon munča bondad i sanidad komplida en tal ke non se balden de Tu servimjento - i de sjerto mozotros somos menadevim šemen lamaor por enšalšamjento i repozo de alma de maestro sinjor rav rabeno MOŠE DANON, zehuto jagen alenu, Amen!

Sus ečas buenas de todos los cadikim i hasidim se paren a nos - i sejamos prosperozos i prosperados en todas ečas de moestras manos, para Tu servimjento, seja bindiću Tu nombre.

Rogo, Re pijadazo i grasjozo, luego de folores i grande de mersed, Djo močigvan por abonigvar i gijan a el mundu todo, kon kondisjon de las pijadades, de sjarto mozotros

Zakonu, Tvoga imena radi, i neka budu sretni u vršenju božanskih zapovjedi i dobrih dijela.

I neka bi bila volja Tvoja, Gospode Bože naš i Bože otaca naših, da se smiluješ na ovo sveto društvo koje je došlo ovamo da se prostre na grobu ovog sveca, i pospješi ih, tjelesno i duhovno, bogatstvom, čašću i životom u Tvojoj službi. Produlji dane njihove u obilju milosrđa i u potpunom zdravlju kako se ne bi ostavili službe Tvoje – a mi ćemo zasigurno priložiti ulje za rasvjetu hrama u čast uznesenja i pokoja duše našeg gospodina učitelja MOŠE DANONA, neka bi nam njegove zasluge bile štit - Amen!

Zasluge svih pravednika i bogougodnika neka nam budu štit – i neka bismo bili uspješni i neka bismo napredovali u svakom djelu ruku svojih, Tvoje službe radi, neka je blagosloveno ime Tvoje.

Tebi se molim, Kralju milostivi i milosrdni, dugotrpeljivi i veliki milosrđem koji dobro činiš i milostivo upravljaš svekolikim svijetom, i pred prestolom Tvoje slave prostiremo molitvu svoju:

espondientes muestras rogativas delante sija de Tu onra: ke se rebolvan Tus pijadades i Tus mercedes sobre Tus kondisjones, i Te gijis kon nos, Adonaj maestro Djo, kon kondisjon de la merced i kondisjon de las pijadadis. Apijada agora i perdona a pekados i delitus i reveljos ke pekimus i atorsimos reveljimur delante de Ti - i az kon nos čistidad i merced i salvamos. I enbija melizina komplida a todos duljentes de Tu poevlo Jisrael, i en desparte a todos los jazjentes sobre lečo dolorjozo en muestra sivdad SARAJ i sus deredores: *El, na, refa na laem.*

I los sanos de Tu poevlo Jisrael rujan agora Tus pijadades ke non se efermen, haz vešalom, i se afirmi en nos el pasuk ke esta skritu:

"I tirara Adonaj de ti toda hazinura i todas dolores de Micrajim las malas ke sopistis, non las porna en ti, i dar lasa en todos tus aboresjentes",

i el pasuk ke esta eskritu:

"I bendizira a tu pan i a tus agvas i tirare enfermedad de entre ti".

I a njinos de Tu poevlo, kaza de Jisrael, los goardis de askara i šedin, i rohim, i lilin, i de todas hazenuras malas. I a todos lo vidados de ižus sekutis a ejos kon semin: para la vida para Tu servimjento. I todas mužeres de

da prevladaju milost Tvoja i milosrđe Tvoje nad drugim osobinama Tvojim – i da se ophodiš sa nama, Gospode Bože naš, s milošću. Pomiluj sada i oprosti grijeha, prestupe i bezakonja što zgriješismo, prestupismo i prekršismo pred Tobom – i učini nam pravdu i milost i spasi nas. Pošalji potpuno ozdravljenje svim bolesnima naroda Tvog Izraela – a posebno svima koji leže na bolesničkom krevetu u našem gradu SARAJEVU i okolini: *Bože, molimo Te, izliječi ih.*

A zdravi naroda Tvoga Izraela mole sada milost Tvoju da se ne razbole, daleko bilo. I neka se ispuni na nama stih koji kaže: *"I ukloniće od tebe Gospod svaku bolest, i od ljutih zala misirskih koja znaš neće nijednog pustiti na tebe, nego će ih pustiti na one koji mrze na te"* (V Mojsijeva 7:15) – te stih koji veli: *"I blagosloviće hljeb tvoj i vodu tvoju, i ukloniće bolest između vas"* (II Mojsijeva 23:25).

A mališane naroda Tvog, doma Izraelovog, čuvaj ih od diferije, od zloduha, utvara i prikaza, i od svih zlih bolesti. Sve bezdjetne pohodi sjemenom dugoljetnim koje će Tebi služiti. Sve žene Izraela koje su pred porodom, Ti

Jisrael ke estan para parir, las eskapis ke non movan sus krijaturas, paran sin ningun car, i koando se engrandesen sus krijaturas, i van a kaza de su rebi - los agrasjes kon sensija i saver i entedimjento.

I a mansevos de Tu poevlo Jisrael avri sus korasonis en Tu Le, i tira de ejos el selo, i kontraljamjento i altigveza i enderosimjento de korason i Tus enkomendansas. I a ižas de Tu poevlo Jisrael las eskapes de todo repudu i režisto i dezonor de familija, ke non vengan a fama mala, haz vešalom, i da en sus korasones režisto i vrengoensa i omeldansa i sensja por azer todo lavoro de mođer. I sontraje sovre ejas ilu de grasja i asjerten en sus bat zug i topen repozo en kaza de sus maridus.

A goerfanos i bivdas de Tu poevlo Jisrael apijadi sovre ejas i des a ejas grasja i mersed i pijadades en ožos de sus vijentes - porke abonigvin a ejos.

I a vježos i vježas de Tu poevlo Jisrael, apijada sovre ejos: ke non se eskoreska vista de sus ožos, i tengan foersa en sus pijes, i non se aflaken sus mjembros, i non les mankes sus governamjentos, i sus saver seja resentado sovre ejos asta ora de sus sekuntansas - i afirmas sovre ejos el pasuk ke

ih spasi da ne izgube plod svoj, neka se porode bez ikakve nevolje – a kada djeca porastu i krenu u kuće svojih učitelja – obdari ih razborom, znanjem i razumijevanjem.

Omladini naroda Tvoga Izraela otvori srca za Tvoj Zakon, ukloni između njih zavist, protivljenje, uznositost i tvrdokornost. A kćeri naroda Tvoga Izraela izbavi od svega nedostojnog, od svake pokore i obeščašćenja porodice, da ne izbiju, daleko bilo, na rdav glas – nego im usadi u srca dobro vladanje, stid, skromnost i osjećaj za ženske poslove. Razmotaj nad njima konop milosrđa i neka pronađu svoje parove i nađu odmor u domovima muževa svojih.

Na siročad i udovice naroda Tvog Izraela smiluj se i podaj da nađu milost i ljubav u očima onih koji ih vide – kako bi im dobro učinili.

A na starce i starice naroda Tvog Izraela smiluj se: da im se ne pomrači vid, da imaju snage u nogama, da im ne oslabe udovi, da im ne uznedostaje izdržavanja, da im um svijest izdržavanja, da im um svijest bude čista do časa pohoda – i ispuni na njima stih koji kaže: "*Nemoj me ostaviti pod starost,*

dizi: *"Non mi ečis, aora de mi vižes, komo atimar mi foarsa, non mi dešis"*.

I los ke se entremiten en lavoros i resentitamjento del mundu prosperes a ejos en sus korasonis ke lavorin kon emuna i des a ejos korason limpjo i alma veluntoza por azer cedaka i hesed kon sus monedas, i por sustiner en mano de mildantis de Tu Le la santa, i afirma en ejos el pasuk ke dizi: *"Alegrati Zevulun en tu salir i Jisahar en tu tjenda"*, i dizi:

"Arvol de vidas eja a los enfortesjentes en eja, i kada uno de sus asufrjentes bjen avintorado".

I a ofisjalis i laboradores de Tu poevlo, kontenuvalis sanidad, porke poedan kontinuar en sus lavoros, afirma en ejos el pasuk ke dizi: *"Lazerja de tus palmas koando komjeres bjen avintorado tu, i bjen ati"*, i da a ejos korason limpju en ora ke ejos desbarasados de sus lavoros, por andar i ojir en meldamjentu de Tu Le la santa - i non esgumbren sus korasones a el baldijo, i non kere dičo a koza de pekado, haz vešalom.

I a miskinus i dezijozos de Tu poevlo Jisrael, aparežalis aejos a mantenimjento de sus kazas i non tengan deminister de las

kad me ostavi snaga nemoj me ostaviti" (Psalam 71:9)

A one koji se bave poslovima i opstankom svijeta pospješi, učini da rade s vjerom i obdari ih srcem čistim i dušom ornom da čine dobra djela i milostinju svojim parama, i da podržavaju one koji uče Zakon Tvoj Sveti, i ispuni na njima stih koji veli: *"Veseli se Zevulune pri izlasku ti – a ti Jisahare sjedenjem u šatoru"* (V Knjiga Mojsijeva 33:18). A rečeno je i:

"Ona (Tora) je drvo života onima koji je se drže, svi njeni podržavatelji srećni su" (Priče Solomonove 3:18)

Zvaničnicima i javnim radnicima naroda Tvog Izraela očuvaj zdravlje kako bi mogli nastaviti sa svojim poslom, ispuni na njima stih koji glasi: *"Kada jedeš plod ruku svojih blago tebi i dobro ti je"* (Psalam 128:2), i podaj im srce čisto da u času kada nisu opterećeni javnim poslovima odu i poslušaju učenje Tvog Svetog Zakona - a ne da posvete srca svoja ispraznostima, ili, još gore, grijesima, daleko bilo.

Siromasima i potrebitima naroda Tvoga Izraela priskrbi izdržavanje kako ne bi imali potrebe za ljudskim davanjima,

krijansas, a komer pan de vrengoensa - ke Tu mantenjen a todos - komo ke esta skritu: *"Avrjen a Tus manos i artan a todo bivo kon veluntad"*.

I a todos levjanos de dūdezmo de Tu poevlo Jisrael, tira de ejos korason de la pjedra i da en sus korasones por tornar a Ti kon korason komplido, komo ke esta eskritu: *"Korason limpjo krija ami mi Djo, i espirtu kompoesto arenova entre mi"*.

Seja veluntad delante sija de Tu onra, maestro Re, maestro foarte, sejan resevidas moestras orasjones i rogativas, komo si azijamos orasjon i rogavamos por todos los malis ke non vengon sovre nos, i sovre todos bjenes ke alkansen a nos, de prisa, kon Tu salvasjon la grande, por zehut del Cadik, maestro sinjor santo i hasid. I prekures por rehmirmos, i fragves moestra Kaza Santa, de prisa en moestros dijas, i por zahut de treze tus midot de pijadades, Adonaj, Amen - ken jei racon!

da ne jedu hljeb sramote – jer Ti izdržavaš sviju - kao što je rečeno: *"Otvoraš ruku svoju i sitiš sve živo po želji"* (Psalam 145:16).

Onima iz Tvog naroda Izraela kojima nedostaje vjere Ti odstrani srce kameno i stavi u srca njihova da Ti se vrata srcem cijelim – kao što je rečeno: *"Učini mi srce čisto, Gospode, i duh prav obnovi u utrobi mojoj"* (Psalam 51:10).

Neka bi bila volja pred prestolom Tvoje slave, Kralju naš, snago naša, da budu prihvaćene naše molitve i naše molbe kao da smo se molili protiv svih zala koja bi nas mogla snaći i za sva dobra što će nam doći, brzo, Tvojim velikim spasenjem, a radi zasluga pravednika, našeg svetog i bogougodnog učitelja. Gledaj da nas izbaviš i da izgradiš naš Sveti Hram, brzo i u dane naše, radi trinaest svojih milosrdnih osobina, Gospode, Amen – i neka bi tako bila volja Tvoja.

**Esti pizmon si kanta la noći del
limud antes de enpesar arvit:**

Learehu niv sefatenu,
Lifne Eloee avotenu,
Lihvod cevi tifartenu,
U rabenu MoaRaM Danon.

A-El lanu lemošaot,
Kekeden arenu niflaot,
Acilenu micarot utlaot,
Bizhut rabenu MoaRaM Danon.

Vezihro lo jasuf mizarenu,
Ad et bo mošienu,
U avinu, u roenu,
A-cadik MoaRaM Danon.

Šadaj, meod naala,
Aser mimenu mahala,
Bizhut ram a-maala,
A-kadoš MoaRaM Danon.

Arov avdeha letova,
Ad zikna vegam seva,
Lemaan dagul mirevava,
A-taor MoaRaM Danon.

Samah libenu vealac,
Benosenu leir Stolac,
Lihvod cadik micara nehelac;
Hasid, kadoš MoaRaM Danon.

Leha Adonaj agedula,
Bareh leiš segula,
Ajeta lo lenahala,
Aarec šohev MoaRaM Danon:

Vii noam Adonaj alenu,
U jirce et mifalenu,
Zehut arav jagen alenu,
U morenu, MoaRaM Danon.

**U noći *limuda*, prije večernje
molitve, pjeva se ova pjesma:**

Nek se srede riječi usta nam,
Pred Bogom naših otaca,
Diki našoj i slavi u čast,
Učitelj MoaRaM Danon.

Bog je nama na spasenje,
Na nama čuda pokazuje,
Izbavi nas iz stradanja i nevolje,
Rad' zasluge MoaRaM Danonove.

Spomen mu međ' potomstvom nam,
Prestat' neće do Mesije,
Otac naš i pastir naš je,
Pravednik MoaRaM Danon.

Samodostatni i Preuzvišeni,
Uklon' od nas sve bolesti,
Zarad onog kog uzvisi,
Sveti to je MoaRaM Danon.

Smiluj se na roba svoga,
Do starosti i sjedine,
Rad' posebnog sred hiljada,
čistog MoaRaM Danona.

Srce naše raduje se i veseli,
Na putu do grada Stoca,
U čast pravednika izbavljenog,
Pobožnog i svetog MoaRaM
Danona.

Tvoja je, Gospode, veličina,
Blagoslovi odabrana međ' ljudima,
Kojemu je bila sudbina,
Ovde pasti zemlji, MoaRaM
Danona.

Milina Gospodnja nek je na nama,
Bog neka prihvati djelo ruku nam,
Zasluge učitelja nek su zaštita,
Učitelja našeg MoaRaM Danona.

Meleh ram dar meonim,
Amec kohenu berov onim,
Nizke rabot bešanim,
Lehonen afar MoaRaM Danon.

Hizku vegilu noseim,
Zameru la-El ki naim
Ine ma tov uma naim,
Leištateah al kever MoaRaM Danon.

Zihru torat Moše,
Mibor galut lanu jimše,
Bear Cijon nakriv iše,
Bizhut rabenu, MoaRaM Danon.

Koli šima vehoneni,
Aneni, Adonaj, aneni,
Herpat enoš al tesimeni
Bizhut rabenu MoaRaM Danon:

Jiju leracon imre fi,
Jeerav leha cifcufi,
Veene davar lehorefi
Bizhut rabenu MoaRaM Danon.

En dija de 20 del mes de Sivan.

Kralju uzvišeni što u palati prebivaš,
Snagu i okrepu Ti nam daj,
Udostoji nas da još mnogo godina,
Poštujemo ostatke MoaRaM
Danona.

Okrijep'te se i radujte hodočasnici,
Pjevajte Bogu jer to je lijepo,
Gle kako je dobro i ugodno,
Prostrijet' se na grobu MoaRaM
Danona.

Sjetite se Mošeova nauka,
Iz tame Rasijanja izvešće nas,
Na Cijonu prinijećemo žrtve,
Rad zasluga MoaRaM Danona.

Glas moj čuj i pomiluj me,
Odgovori mi, odgovori, Gospode,
Sramotnim međ ljudima ne učini
me, Rad zasluge MoaRaM
Danonove.

Po volji Ti bile moje riječi,
Ugodan Ti bio glas pojanja mi,
Ružitelju mome odgovori Ti,
Rad' zasluga MoaRaM Danonovih.

Dana 20 mjeseca Sivana.

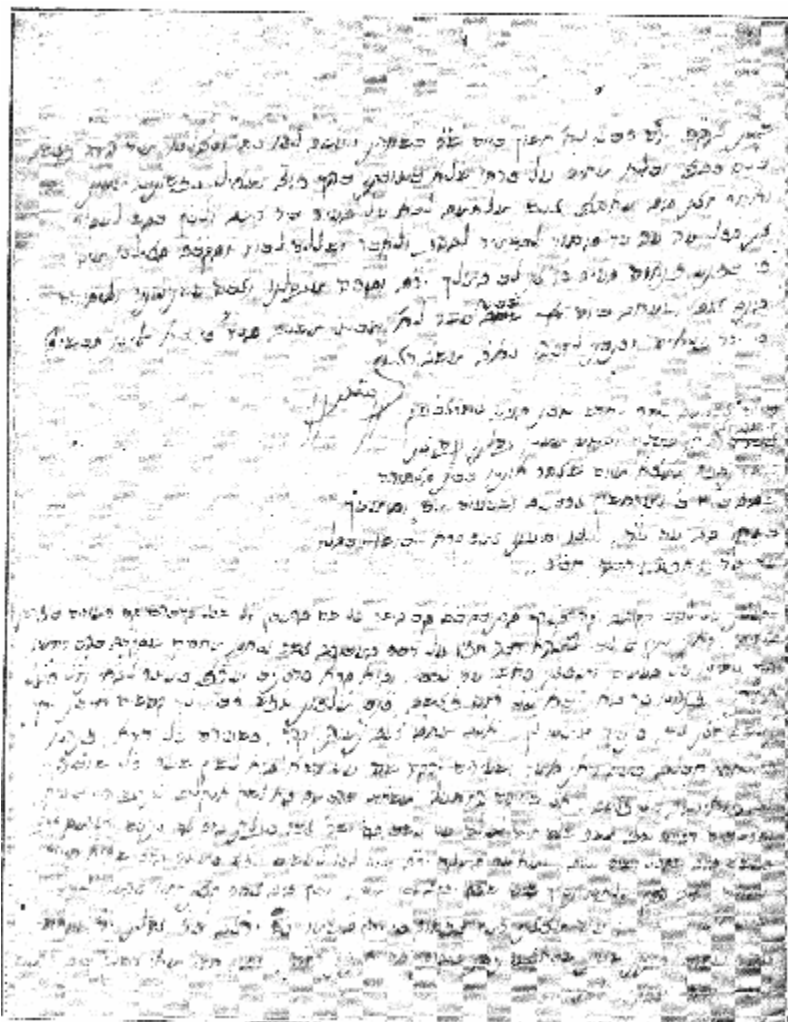
Grob Rav Moše Danona u Stocu

Hodočasnici, 1920. godina

Hodočasnici iz ranih 30tih godina

Zapis iz teftera Rav Moše Danona pisan raši pismom na ladinu.

Prevod ovoga rukopisa glasi:

"Godine 5.580, na dan 4. mjeseca Marhešvana, u subotu ujutru, učini nam Bog čudo te smo se spasli od ruke Ruždi-paše bez otkupa i bez novaca, silom i bez njegove privole - neka je blagoslovljen Svemogući koji je spasio i izbavio naše duše od smrti. Iza toga poče on (Ruždi-paša) da skuplja vojsku da bi navalio na naš grad jakom silom, te je htio da sve iskorijeni i da sruši sve do temelja, da upropasti, da uništi, da poubija i da opljačka sve. Ali Bog - blagoslovljeno neka je ime Njegovo - spasio nas je iz njegovih ruku, jer odjednom probudi Bog srce Kraljevo - neka se uzvisi slava njegova - i svrgne ga s njegove moći, te njegove nakane propadoše,

a nama Jevrejima nastade - svjetlo i veselje. To bi dne 17 mjeseca Teveta, godine kako je gore navedeno, jer nam je stigla vijest da je potpuno propao.

Napisao sam za uspomenu poniznim,
Mojsije Danon."

Razmotrivši u sebi o skupocjenom uvodu napisanom na knjizi "Kav Ajašar" u ime Nahmanidesa (Rambana), da su svi događaji tajanstveno naznačeni u Peraši "Aazinu", motrio sam i ramišljao kako da nađem zgodne riječi za ovu nedaću za koju mi očekujemo da će Bog Svemogući milošću svojom izdići naš stijeg nad narodima i našao sam, kako bijaše u mome srcu, rečenica koja glasi:

יערף כמטר לקחי תול כטל אמרתי

יבא על ריזי פאשה כתב מלכות טפס רב לך קדושים חיבת ידך
תעשה זאת לך כתביך טפס לך אלה מארה רעה תמורת יקרך

Stići će Ruždi-paši pismo kraljevsko: "Ludo, dosta ti je! Svete (nevine) si osudio. Zar tvoja ruka to da čini? Idi, tvoji su ti napis sakrili. Prokletstvo i zla kletva biće ti mjesto časti."

Izdavač: Jevrejska zajednica Bosne i Hercegovine
Odgovorni urednik: Danilo Nikolić
Tehnički urednik: Tomo Radovanović
Prevod sa ladina: Eliezer Papo
Prevod na engleski: Linda Gutman, Hazim Kazić
Lektor engleskog jezika: Michele Sumka
Grafička obrada i prelom: Tomo Radovanović
Štampa: Goda - print, Sarajevo
Tiraž: 1000 kom

Jevrejska opština
Sarajevo, Tamuz 5764
juni 2004. godine